

УДК 378.14:371.304

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.28>

Вікторія СТЕПАНЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-5793-3069

Бібліографічний опис статті: Степаненко, В. (2025). Особливості формування рефлексивної компетентності у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічного профілю. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 230–238, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.28>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті визначено сутність, зміст та особливості формування рефлексивної компетентності у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічного профілю. Рефлексивну компетентність як складову їх професійної підготовки розкрито в контексті процесів соціалізації особистості, професійної й соціальної ідентичності. Звернено увагу, що сутність рефлексивної компетентності з одного боку, характеризується певною поліваріативністю, яка окреслює деякі відмінності у поглядах вчених і практиків на її формування і розвиток, а з іншого – загальним характером та універсальністю, які дають змогу виокремити спільні особливості, характерні представникам різних професійних сфер, зокрема соціономічного профілю.

Рефлексивну компетентність представлено як інтегративну професійну якість, що формується в процесі рефлексивного досвіду, де висока продуктивність реалізації рефлексивності забезпечується за рахунок переведення потенційних форм в актуальні результати та досягнення. Зазначено, що зміст рефлексивної компетентності складає сукупність особистісної, інтелектуальної, комунікативної й кооперативної складових, характер зв'язків між якими визначає рівень сформованості й особливості її розвитку. Зроблено акцент, що незалежно від наявності різних варіацій розуміння сутності рефлексивної компетентності, ці складові в тих чи інших інтерпретаціях є основоположними при виокремленні її структурних компонентів. Виокремлено етапи й психолого-педагогічні умови стимулювання рефлексії у навчанні здобувачів вищої освіти соціономічного профілю, стратегії її формування та розвитку.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти соціономічного профілю, інтеграція, компетентнісний підхід, професійна підготовка, професійна рефлексія, психолого-педагогічні умови, рефлексивна компетентність, рефлексія.

Viktoriia STEPANENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Work and Higher School Pedagogy, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-5793-3069

To cite this article: Stepanenko, V. (2025). Osoblyvosti formuvannia refleksyvnoi kompetentnosti u profesiinii pidhotovtsi maibutnix fakhivtsiv sotsionomichnoho profilu [Peculiarities of the formation of reflective competence in the professional training of future socionomic specialists]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 230–238, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.28>

PECULIARITIES OF THE FORMATION OF REFLECTIVE COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SOCIONOMIC SPECIALISTS

The article defines the essence, content and peculiarities of the formation of reflective competence in the professional training of future socionomic specialists. Reflective competence as a component of their professional training is revealed in the context of the processes of socialization of the individual, professional and social identity. It is noted that the essence

of reflective competence, on the one hand, is characterized by a certain multivariability, which outlines some differences in the views of scientists and practitioners on its formation and development, and on the other hand, by a general nature and universality, which make it possible to distinguish common peculiarities characteristic in representatives of different professional spheres, in particular of the socio-economic profile.

Reflective competence is presented as an integrative professional quality that is formed in the process of reflective experience, where high productivity of the implementation of reflectivity is ensured by translating potential forms into actual results and achievements. It is noted that the content of reflective competence is a set of personal, intellectual, communicative and cooperative components, the nature of the connections between which determines the level of formation and the peculiarities of its development. The emphasis is placed on the fact that regardless of the fact that there are different variations of understanding the essence of reflective competence, these components in certain interpretations are fundamental in identifying its structural components. The stages, psychological and pedagogical conditions for stimulating reflection in the education students of socio-economic profile, strategies for its formation and development are highlighted.

Key words: students of socio-economic profile, integration, competency-based approach, professional training, professional reflection, psychological and pedagogical conditions, reflective competence, reflection.

Актуальність проблеми. Дослідження у галузі освіти і соціальних наук, що базуються на компетентністному й особистісно зорієнтованому підходах, у професійній підготовці фахівців соціономічного профілю підкреслюють важливе значення рефлексивної компетентності, рівень розвитку якої постає одним із визначальних чинників досягнення високих результатів у навчанні і професійній діяльності, саморозвитку, самовдосконалення й творчої самореалізації (Бабаян, 2013; Желанова, 2012; Матохнюк & Гальчевська, 2022). Формування та розвиток рефлексивної компетентності в процесі професійної підготовки вимагає не тільки творчої самореалізації та особистої відповідальності майбутніх фахівців за результати власної професійної діяльності, а й передбачає поєднання знань, дій і досвіду, які є взаємообумовленими і взаємопов'язаними, характеризуються специфічними ознаками, що дозволяють розкрити окремі сторони їх рефлексивної діяльності (Федірчик & Білоус, 2023).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійну діяльність з позиції рефлексивного підходу досліджували М. Роганова, С. Рашидова, М. Роганов, які рефлексивну компетентність розглядають як складову професійної рефлексії, що функціонує за напрямками відносно професійної діяльності, змісту та об'єкта освіти (Роганова, Рашидова & Роганов, 2023). Л. Куевою рефлексивну компетентність представлено як необхідну складову майбутньої професійної педагогічної діяльності та запропоновано діагностичні методики визначення рівня сформованості рефлексивної компетентності майбутнього вчителя музики в процесі професійної підготовки (Куева, 2014).

В. Раскалінос уточнено співвідношення рефлексивної компетентності з професійною компетентністю та рефлексивною культурою, де, з одного боку, рефлексивна компетентність постає їх складником, а з іншого боку, вона являє собою метакомпетентність, де механізм рефлексії допомагає забезпечити своєчасне коректування й адекватний розвиток всіх інших видів компетентності (Раскалінос, 2011). Аналогічної позиції дотримується В. Желанова, яка рефлексивну компетентність розглядає як наскрізний інтегруючий складник, що об'єднує й пронизує всі компоненти професійної компетентності (Желанова, 2012). У свою чергу, Т. Федірчик й О. Білоус, аналізуючи останні дослідження і публікації з окресленої проблематики, акцентують увагу на тому, що рефлексивну компетентність можна розглядати як компонент рефлексивної культури з погляду рівнів освіченості, де рефлексивна культура є найвищим рівнем освіченості і компетентності, а рефлексивна компетентність постає інтегративною професійною якістю, яка дозволяє фахівцю здійснювати рефлексивну самоорганізацію, аналізувати свою роботу, бачити й виправляти допущені помилки (Федірчик & Білоус, 2023).

С. Іллющенко проблему рефлексії та формування рефлексивної компетентності розкрито з позиції становлення офіцера-професіонала та зазначено, що цей процес відбувається в єдності професійного й особистісного розвитку, де рефлексія щодо досвіду професійної діяльності виступає одним із найбільш адекватних механізмів здійснення керованого професійного розвитку, отримання майбутніми фахівцями у сфері військового управління нового знання в процесі проектування своєї

професійної діяльності (Ілющенко, 2021). Ю. Мельничук в контексті професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників рефлексивну компетентність розглядає як одну з ключових, яка впливає на їх професійну діяльність, адекватність і вчасність реакції на проблемну ситуацію, сприйняття інновацій у професійній діяльності (Мельничук, 2016).

Психологічну природу рефлексивної компетентності в процесі професійної підготовки в контексті проблемного, дослідницького й онтологічного підходів вивчали Л. Матохнюк і Н. Гальчевська, які також розробили теоретичну структурно-функціональну модель розвитку цієї здатності у педагогів (Матохнюк & Гальчевська, 2022). В. Синишиною у процесі дослідження психолого-педагогічних умов формування рефлексивного потенціалу майбутніх практичних психологів визначено, що особистісна й професійна рефлексія здобувачів вищої освіти відповідної спеціальності зумовлена усвідомленням власних професійних якостей, співставленням та ідентифікацією себе з представниками професійного середовища (Синишина, 2021).

Аналіз зазначених та інших наукових досліджень засвідчив, що проблема рефлексії є комплексною, багатоаспектною, міждисциплінарною та недостатньо вивченою в контексті безперервного професійного розвитку й здійснення соціальної практики, що актуалізує потребу подальших досліджень за цим напрямом, зокрема в аспекті визначення особливостей формування рефлексивної компетентності як складової професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю. Крім того, науковий інтерес щодо дослідження рефлексивних характеристик професійної діяльності посилюють такі тенденції: ускладнення та розвиток форм моделювання пізнавальних процесів; усвідомлення комунікативної природи наукового знання; зростання значення самосвідомості особистості в актах свідомості й поведінки; розвиток зворотних зв'язків у соціальній системі; ускладнення механізмів соціокультурної інтеграції (Литвиненко & Ямницький, 2014).

Мета дослідження – визначити сутність, зміст та особливості формування рефлексивної компетентності у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Професійна діяльність фахівців соціономічного профілю постає визначальним чинником в організації соціальних стосунків на всіх наявних рівнях і ланках. Відповідно, їх основні професійні завдання спрямовані на вирішення нагальних проблем, пов'язаних із соціальними стосунками, з обов'язковою опорою на наявні зміни в суспільстві, урахування можливих соціальних викликів та побудову прогнозів (Іскерський, 2024). Рефлексивна компетентність як складова професійної підготовки фахівців соціономічного профілю є детермінантою соціалізації особистості, механізмом професійної й соціальної ідентичності. Фундаментальною основою для визначення методів та засобів її формування й розвитку є визначення феноменології поняття та характеристика структурних компонентів (Раскалінос, 2011).

Теоретико-методологічні засади формування рефлексивної компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю базуються на положеннях організації процесу професійної підготовки на основі компетентнісного підходу, спеціально організованої професійної рефлексії, урівноваженого впровадження компетентнісного, особистісно зорієнтованого та рефлексивного підходів, відповідності формування рефлексивної компетентності природі рефлексивного процесу, розвитку рефлексивної компетентності як динамічної системи в умовах рефлексивного освітнього середовища (Мельничук, 2016; Савченко, 2016).

На концептуальному рівні рефлексію визначають як форму активного переосмислення змісту індивідуальної свідомості, діяльності та спілкування (Бабаян, 2013). Серед основних показників сформованості рефлексії як особистісно-професійної якості фахівців соціономічного профілю виокремлюють здатності до: осмислення й аналізу вихідних засад, провідних ідей та принципів професійної діяльності; усвідомлення особливостей власного «дзеркального Я», впливу індивідуально-психологічних особливостей на професійну діяльність; запобігання виникненню професійних деформацій; адекватного та неупередженого оцінювання власних станів, якостей і здібностей; критичного аналізу та корегування власної професійної діяльності; визначення перспек-

тив подальшого особистісного й професійного зростання (Галузьяк, 2008). Цей перелік може бути узагальнений, доповнений показниками особистісно-рефлексивного рівня професійної компетентності, які включають професійно значущі якості, толерантно-діалогічну професійну позицію і професійну самосвідомість (Синишина, 2021).

Сутність рефлексивної компетентності характеризується, з одного боку, певною поліваріативністю, а з іншого – загальним характером та універсальністю. Поліваріативність окреслює певні відмінності у поглядах вчених і практиків на формування і розвиток рефлексивної компетентності, що призводить до використання її розширених визначень («професійна рефлексивна компетентність», «рефлексивно-проектна компетентність», «аутопсихологічна компетентність», «рефлексивно-креативна компетентність», «рефлексивно-прогностична компетентність» та ін.). Водночас, незважаючи на таку поліваріативність поглядів, аналіз цих понять свідчить про їх синонімічність за змістом, що дозволяє здійснити певне об'єднання змісту зазначених категорій, підкріплюється загальним характером та універсальністю рефлексивної компетентності і дає змогу виокремити спільні особливості, які характерні представникам різних професійних сфер, зокрема соціономічного профілю:

- можливість формування рефлексивної компетентності за рахунок створення спеціальних організаційних умов;
- поетапність стратегії її формування;
- створення мотивації на початковому етапі формування рефлексивної компетентності;
- обумовленість змісту етапів формування рефлексивної компетентності специфікою реальної професійної взаємодії;
- наявність пріоритетного завдання на кожному з етапів, яке пов'язане з уявленням про структуру рефлексивної компетентності;
- використання інтеграційних технологій на заключних етапах формування рефлексивної компетентності (Остапенко, 2013).

Варіативність поглядів на сутність рефлексивної компетентності також зумовлює певні відмінності в баченні її структури, змісту, етапів, форм і методів формування. Однак, як і сутність, ці складові також характеризуються певними загальними рисами, які слугують

основою розробки програм формування рефлексивної компетентності.

Так, наприклад, зміст рефлексивної компетентності у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічного профілю складає сукупність особистісної (постійний особистісний саморозвиток), інтелектуальної (саморозвиток когнітивних процесів й індивідуальної діяльності), комунікативної (міжособистісні і внутрішньоособистісні комунікації) й кооперативної (колективна взаємодія, продуктивне партнерство у спільній діяльності) складових, характер зв'язків між якими визначає рівень сформованості й особливості процесу її розвитку (Холковська, 2017).

Система зазначених складових підпорядковується взаємообумовленим компонентам рефлексивної компетентності, якими за В. Фурманом є когнітивний, операційний, особистісно-мотиваційний (Фурман, 2016). У свою чергу, В. Желанова, до структури рефлексивної компетентності відносить мотиваційно-ціннісний (мотиви, установки, ціннісні ставлення до рефлексивної діяльності), когнітивний (рефлексивні знання), операційно-діяльнісний (рефлексивні уміння) компоненти (Желанова, 2020).

У контексті розгляду рефлексивної компетентності як наскрізної, яка пронизує всі компоненти професійної компетентності (Желанова, 2012), науковий інтерес становить дослідження В. Береженого, у якому автор до структури професійної компетентності фахівця соціономічного профілю включає такі компоненти: емоційний (емпатія; емоційна саморегуляція; емоційна креативність); соціальний (соціальний інтелект; організаційні здатності; соціальна креативність); комунікативний (альтруїзм, комунікативні здатності; діалогічний стиль спілкування); діяльнісний (проектні вміння; рольова варіативність та гнучкість); акмеологічний (духовний інтелект; потреба в самоактуалізації; екзистенційна наповненість життя) (Бережений, 2021).

Аналіз зазначених та інших запропонованих авторами структур свідчить, що незалежно від варіацій компонентів рефлексивної компетентності, особистісна, інтелектуальна комунікативна й кооперативна складові наявні в тих чи інших інтерпретаціях та є основоположними в її формуванні.

Етапами стимулювання рефлексії в навчанні здобувачів вищої освіти соціономічного профілю, які дозволяють зрозуміти її сутність і механізми розвитку в процесі оволодіння професійною діяльністю, можуть слугувати:

1. Зупинка предметної (дорефлексивної) діяльності (може мати завершений чи призупинений характер).

2. Відтворення послідовності виконаних дій.

3. Вивчення послідовності дій з огляду на її складність, ефективність, продуктивність, відповідність поставленим завданням.

4. Визначення і формування результатів рефлексії (предметна продукція діяльності, яку складають ідеї, пропозиції, закономірності, відповіді на запитання, способи, які досліджувалися під час діяльності, гіпотези щодо майбутньої діяльності);

5. Перевірка висунутих ідей і гіпотез на практиці (Марусинець, 2025).

Рефлексивна компетентність у структурі досвіду виконує функції, спрямовані на активізацію активності суб'єкта до постановки й досягнення нових цілей, а також на підтримку цілісності, яка постає невід'ємною умовою функціонування та розвитку рефлексивної компетентності як динамічної системи в умовах рефлексивного освітнього середовища.

Основними групами чинників, які можуть вплинути на формування рефлексивної компетентності як системи, є:

1) чинники, що забезпечують ефективне розв'язання рефлексивних завдань (формування програми активностей; поширення інформаційного забезпечення; конструювання майбутнього; визначення перспектив розвитку; прогнозування власної професійної діяльності);

2) чинники, спрямовані на формування здатності до креативності, швидкого прийняття рішень, продуктивного розв'язання проблем;

3) чинники, які є важливими для ефективного функціонування рефлексивної компетентності як системи (поєднання критеріїв оцінювання рефлексивної активності та вмій проводити самоаналіз, самооцінювання) (Савченко, 2016).

Формування рефлексивної компетентності у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічного профілю відбувається за рахунок інтеграції різних видів діяльності, що потребує дотримання певних психолого-педагогічних умов: створення можливостей соціально-професійного самовизначення (проєктування індивідуальної освітньої траєкторії); здійснення ресурсної інтеграції на базі служб, організацій та установ, що виступають партнерами закладу вищої освіти (спільне використання матеріально-технічних, інформаційних, кадрових ресурсів, організаційна, методична підтримка, проходження здобувачами освіти практичної підготовки тощо); посилення діагностичної та розвивальної консультативної складової освітнього процесу (психолого-педагогічна підтримка здобувачів освіти у процесі їх самовизначення, консультативна допомога під час формування індивідуальної освітньої траєкторії, тьюторська, менторська підтримка).

Психолого-педагогічними умовами, які спонукають до формування та розвитку рефлексивної компетентності у процесі професійної підготовки, слугують: наявність відповідних знань та використання прийомів актуалізації рефлексії; ціннісне ставлення до чинників середовища; отримання особистісного рефлексивного досвіду у процесі навчання, дослідницької діяльності, проходження практики; постійний розвиток у здобувачів вищої освіти потреби в самоаналізі, самопізнанні, саморозвитку; інтеграція в освітній процес методів навчання (Фурман, 2016).

Виокремлюють такі стратегії формування рефлексивної компетентності:

- застосування проблемного підходу; взаємодія на основі діалогу;
- аналіз типових професійних ситуацій;
- конструювання кейсів в процесі навчання;
- участь здобувачів освіти у балінтовських групах;
- використання методів інтерактивного навчання (євристична бесіда, дискусія, метод «Дельфі», ділова гра, тренінг та ін.);
- використання практики супервізії (Литвиненко & Ямницький, 2014^a; Литвиненко & Ямницький, 2014^b; Синишина, 2021; Фурман, 2016).

У цілому, освітній процес повинен передбачати стимулювання здобувачів освіти до осмислення і переосмислення власного досвіду, тобто формування та активізації розвитку у них рефлексивної компетентності з використанням необхідних ресурсів та з урахуванням вимог, які висуваються до випускників відповідно до чинних стандартів. У цьому контексті наведемо декілька прикладів освітніх стандартів, які містять вимоги щодо формування рефлексивної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного профілю. Так, наприклад, стандартом вищої освіти для другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Соціальна робота» серед професійних компетентностей випускника передбачено формування здатності до професійної рефлексії (Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, 2019).

Ще одним прикладом може слугувати стандарт вищої освіти для другого (магістерського) рівня зі спеціальності «Терапія та реабілітація» (Про внесення змін до стандарту вищої освіти зі спеціальності 227 Терапія та реабілітація для другого (магістерського) рівня вищої освіти, 2024), кожна спеціалізація («Фізична терапія», «Ерготерапія», «Терапія мови і мовлення») якої містить професійні компетентності, спрямовані на формування здатності здійснювати критичну рефлексивну професійну діяльність, вдосконалювати професійну ідентичність на основі вимог до безперервного професійного розвитку.

Стандартом вищої освіти, який висуває вимоги до підготовки фахівців магістерського

рівня за спеціальністю «Психологія», передбачено формування здатностей здійснювати практичну тренінгову, консультаційну та інші види діяльності, підвищувати кваліфікацію, впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги (Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, 2019), що свідчить про необхідність навчання майбутніх психологів навичок застосування у своїй діяльності методів, прийомів і технік професійної рефлексії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, рефлексивна компетентність є інтегративною професійною якістю, що формується в процесі рефлексивного досвіду, де висока продуктивність реалізації рефлексивності забезпечується за рахунок переведення потенційних форм в актуальні результати та досягнення. Її особливість полягає в тому, що вона є наскрізною та пронизує всі компоненти професійної компетентності. Зміст рефлексивної компетентності складає сукупність особистісної, інтелектуальної, комунікативної й кооперативної складових, характер зв'язків між якими визначає рівень сформованості й особливості її розвитку. Незалежно того, що існують різні варіації розуміння сутності рефлексивної компетентності, ці складові в тих чи інших інтерпретаціях є основоположними при виокремленні її структурних компонентів.

Подальші розвідки вбачаємо в дослідженні рефлексивної компетентності в контексті процесів розвитку зворотних зв'язків у соціальній системі й використання інтеграційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабаян Ю. О. Теоретичні аспекти проблеми рефлексивної компетентності особистості *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки.* 2013. Т. 2. Вип. 10 (91). С. 33–37. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/8_19.pdf
2. Бережений В. Г. Теоретична модель професійної компетентності фахівця соціономічного профілю. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Серія «Психологія».* 2021. Вип. 64. С. 25–43. DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.64.02>
3. Галузяк В. М. Рефлексія у структурі особистісно-професійної зрілості вчителя. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2008. №4. С. 17–25.
4. Желанова В. В.^a Рефлексивна компетентність майбутнього педагога: сутність, структура, логіка рефлексіогенезу. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* 2020. № 33 (1). С. 17–23. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2020.33.2>
5. Желанова В. В.^b Рефлексивна складова професійної компетентності як результативно-цільова основа контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів у ВНЗ. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2012. № 19 (254). Ч. III. С.247–260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_19%283%29__32

6. Іллющенко С. Ю. Особливості впливу рефлексивної компетентності на професійний розвиток особистості офіцера. *Габітус*. 2021. Вип. 30. С. 117–122. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.30.20>
7. Іскерський І. Професійна підготовка майбутніх фахівців соціономічного профілю: дефінітивний аналіз. *Молодь і ринок*. 2024. №2 (222). С. 125–130. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.300099>
8. Куєва Л. Д. С. Діагностика сформованості рефлексивної компетентності майбутніх учителів музики. *Міжнародний науковий вісник*. 2014. Вип. 2 (9). С. 354–365. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/ed16ee9e-5d44-43a9-b0a8-029f10332ed4>
9. Литвиненко С. А., Ямницький В. М.^a Практика супервізії як засіб формування рефлексивної компетентності майбутніх психологів. *Наука і освіта*. 2014. № 5. С. 168–172.
10. Литвиненко С. А., Ямницький В. М.^b Формування рефлексивної компетентності у професійній підготовці майбутніх психологів. *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 115–119.
11. Марусинець М. М. Розвиток рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю в процесі професійно-особистісної підготовки. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 16. С. 37–42. DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2025.16.037-042
12. Матохнюк Л. О., Гальчевська Н. А. Теоретична модель професійної рефлексивної компетентності педагога. *Габітус*. 2022. Вип. 40. С. 64–70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.9>
13. Мельничук Ю. Формування рефлексивної компетентності як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія: педагогічні науки*. 2016. № 2 (4). С. 108–117.
14. Остапенко І. В. Концептуальні основи дослідження особливостей формування рефлексивної компетентності управлінців. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. Вип. 18. С. 168–176.
15. Про внесення змін до стандарту вищої освіти зі спеціальності 227 Терапія та реабілітація для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України №1549 від 30.10.2024. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/30-10-2024/227-terapiya-ta-reabilitatsiya-mahistr-1549-vid-30-10-2024.pdf>
16. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України №564 від 24.04.2019. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/053-psikhologiya-mag.pdf>
17. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України №556 від 24.04.2019. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf>
18. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: навчальний посібник / за ред. І.Л. Холковської. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. 144 с.
19. Раскалінос В. Рефлексивна компетентність як складова професійної характеристики майбутнього фахівця. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 4. Ч. 1. С. 176–182.
20. Роганова М. В., Рашидова С. С., Роганов М. М. Професійна рефлексія викладача закладу вищої освіти як умова його педагогічної культури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 1 (105). С. 141–151. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-141-151>
21. Савченко О. В. Особливості функціонування рефлексивної компетентності як цілісної системи. *Психологічні перспективи*. 2016. Вип. 27. С. 222–236. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2016_27_22
22. Синишина В. Формування рефлексивного потенціалу майбутніх психологів. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Вип. 9. С. 229–235. DOI: <https://doi.org/10.30970/PS.2021.9.29>
23. Федірчик Т. Д., Білоус О. В. Формування рефлексивної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі проходження педагогічної практики. *Іноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 59. С. 175–180. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.37>
24. Фурман В. В. Формування рефлексивної компетентності майбутнього професіонала в умовах сучасного освітнього простору. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. № 1 (52). С. 12–16.

REFERENCES:

1. Babiian, Yu. O. (2013). Teoretychni aspekty problemy refleksyvnoi kompetentnosti osobystosti [Theoretical aspects of the problem of individual reflective competence]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Serii: Psykholohichni nauky*, 2. (10–91). 33–37. Retrieved from http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/8_19.pdf [in Ukrainian].
2. Berezhnyi, V. H. (2021). Teoretychna model profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia sotsionomichnoho profiliiu [Theoretical model of professional competence of a socionomic specialist]. *Visnyk KhNPU imeni H. S. Skovorody. Serii: "Psykhohohiia"*, 64. 25–43. <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.64.02> [in Ukrainian].

3. Haluziak, V. M. (2008). Refleksiiia u strukturi osobystisno-profesiinoi zrilosti vchytelia [Reflection on the structure of a teacher's personal and professional maturity]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*, 4. 17–25 [in Ukrainian].
4. Zhelanova, V. V. (2020a). Refleksyivna kompetentnist maibutnoho pedahoha: sutnist, struktura, lohika refleksiohenezu [Reflective competence of a future teacher: essence, structure, logic of reflexiogenesis]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika*, 33 (1). 17–23. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2020.33.2> [in Ukrainian].
5. Zhelanova, V. V. (2012b) Refleksyivna skladova profesiinoi kompetentnosti yak rezultatyvno-tsilova osnova kontekstnoho navchannia maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv u VNZ [The reflective component of professional competence as a result-oriented basis for contextual training of a future primary school teacher in a higher education institution]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 19 (254-3). 247–260. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_19%283%29__32 [in Ukrainian].
6. Ilyushchenko, S. Yu. (2021). Peculiarities of the influence of reflective competence on the professional development of an officer's personality [Peculiarities of the influence of reflective competence on the professional development of an officer's personality]. *Habitus*, 30. 117–122. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.30.20> [in Ukrainian].
7. Iskerskyi, I. (2024). Profesiina pidhotovka maibutnykh fakhivtsiv sotsionomichnoho profilu: definityvnyi analiz [Professional training of future socio-economic specialists: a definitive analysis]. *Molod i rynek*, 2 (222). 125–130. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.300099> [in Ukrainian].
8. Kueva, L. D. S. (2014). Diahnastyka sformovanosti refleksyivnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv muzyky [Diagnostics of the formation of reflective competence of future music teachers]. *Mizhnarodnyi naukovyi visnyk*, 2 (9). 354–365. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/ed16ee9e-5d44-43a9-b0a8-029f10332ed4> [in Ukrainian].
9. Lytvynenko, S. A., & Yamnytskyi, V. M. (2014a). Praktyka supervizii yak zasib formuvannia refleksyivnoi kompetentnosti maibutnykh psykholohiv [Supervision practice as a means of forming reflective competence of future psychologists]. *Nauka i osvita*, 5. 168–172 [in Ukrainian].
10. Lytvynenko, S. A., & Yamnytskyi, V. M. (2014b). Formuvannia refleksyivnoi kompetentnosti u profesiinii pidhotovtsi maibutnykh psykholohiv [Formation of reflective competence in the professional training of future psychologists]. *Nauka i osvita*, 10. 115–119 [in Ukrainian].
11. Marusynets, M. M. (2025). Rozvytok refleksii maibutnykh fakhivtsiv sotsionomichnoho profilu v protsesi profesiino-osobystisnoi pidhotovky [Development of reflection of future socio-economic specialists in the process of professional and personal training]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*, 16. 37–42. https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2025.16.037-042 [in Ukrainian].
12. Matokhniuk, L. O., & Halchevska, N. A. (2022). Teoretychna model profesiinoi refleksyivnoi kompetentnosti pedahoha [Theoretical model of professional reflective competence of a teacher]. *Habitus*, 40. 64–70. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.9> [in Ukrainian].
13. Melnychuk, Yu. (2016). Formuvannia refleksyivnoi kompetentnosti yak pedahohichna problema [Formation of reflective competence as a pedagogical problem]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy Serii: pedahohichni nauky*, 2 (4). 108–117 [in Ukrainian].
14. Ostapenko, I. V. (2013). Kontseptualni osnovy doslidzhennia osoblyvsotei formuvannia refleksyivnoi kompetentnosti upravlyntsiiv [Conceptual foundations of research into the peculiarities of the formation of reflective competence of managers]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky*, 18. 168–176 [in Ukrainian].
15. Pro vnesennia zmin do standartu vyshchoi osvity zi spetsialnosti 227 Terapiia ta reabilitatsiia dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity (2024). Nakaz MON Ukrainy №1549 vid 30.10.2024 [On amendments to the higher education standard in specialty 227 Therapy and Rehabilitation for the second (master's) level of higher education. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1549, 10/30/2024]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/30-10-2024/227-terapiya-ta-reabilitatsiya-mahistr-1549-vid-30-10-2024.pdf> [in Ukrainian].
16. Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 053 “Psykhologhiia” dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity (2019). Nakaz MON Ukrainy №564 vid 24.04.2019 [On approval of the higher education standard in the specialty 053 “Psychology” for the second (master's) level of higher education. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 564, April 24, 2019]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/053-psikhologiya-mag.pdf> [in Ukrainian].
17. Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 231 “Sotsialna robota” dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity (2019). Nakaz MON Ukrainy №556 vid 24.04.2019 [On approval of the standard of higher education in specialty 231 “Social Work” for the second (master's) level of higher education. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 556, 04/24/2019]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf> [in Ukrainian].

18. Kholkovska, I. L. (Ed.) (2017). *Profesiino-pedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu* [Professional and pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution]. Vinnytsia: TOV “Nilan LTD” [in Ukrainian].
19. Raskalinos, V. (2011). Refleksyvna kompetentnist yak skladova profesiinoi kharakterystyky maibutnoho fakhivtsia [Reflective competence as a component of the professional characteristics of a future specialist]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, 4 (1). 176–182 [in Ukrainian].
20. Rohanova, M. V., Rasydova, S. S., & Rohanov, M. M. (2023). Profesiina refleksiiia vykladacha zakladu vyshchoi osvity yak umova yoho pedahohichnoi kultury [Professional reflection of a teacher of a higher education institution as a condition of his pedagogical culture]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 1 (105). 141–151. <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-141-151> [in Ukrainian].
21. Savchenko, O. V. (2016). Osoblyvosti funktsionuvannia refleksyvnoi kompetentnosti yak tselisnoi systemy [Features of the functioning of reflective competence as a holistic system]. *Psykhologichni perspektyvy*, 27. 222–236. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2016_27_22 [in Ukrainian].
22. Synyshyna, V. (2021). Formuvannia refleksyvnoho potentsialu maibutnikh psykholohiv [Formation of the reflective potential of future psychologists]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia psykholohichni nauky*, 9. 229–235. <https://doi.org/10.30970/PS.2021.9.29> [in Ukrainian].
23. Fedirchuk, T. D., & Bilous, O. V. (2023). Formuvannia refleksyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly v protsesi prokhodzhennia pedahohichnoi praktyky [Formation of reflective competence of future primary school teachers in the process of pedagogical practice]. *Innovatsiina pedahohika*, 59. 175–180. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.37> [in Ukrainian].
24. Furman, V. V. (2016). Formuvannia refleksyvnoi kompetentnosti maibutnoho profesionala v umovakh suchasnoho osvitnoho prostoru [The formation of reflexive competence of the future professional in the conditions of the modern educational space]. *Pedahohichni protses: teoriia i praktyka*, 1 (52). 12–16 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 15.11.2025

Дата прийняття статті: 27.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025